

Nové pracoviště ČSAV

Na základě rozhodnutí Prezidia ČSAV proběhla v polovině minulého roku reorganizace brněnských společenskovědních pracovišť ČSAV a spojením Psychologické laboratoře a Ústavu vědeckého ateismu ČSAV vznikl *Ústav pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV* ke dni 1. 7. 1983.

Nová instituce s novou organizační strukturou realizuje výzkumný program stanovený na základě obecné koncepce činnosti ústavu. Těžiště výzkumné práce spočívá v empiricko-teoretické analýze stavu (tj. struktury a obsahu) společenského, zejména světonázorového vědomí a jeho vývojových trendů. Profil výzkumné činnosti do značné míry určuje organizační struktura pracoviště, která umožňuje poznávací přístup k předmětu zkoumání po třech liniích — filozofické, sociologické a psychologické. V současné době zachovává nový ústav výzkumnou kontinuitu se zaniklými pracovišti, v nejbližší budoucnosti však dojde k podstatným posunům: půjde zejména o to, co nejvíce integrovat výzkumný program uvedených linií poznávacího přístupu pod zorným úhlem analýzy světonázorové dimenze společenského vědomí. Obecně možno říci, že celkový profil nového pracoviště bude v zásadě filozoficko-sociologický.

Ústav má v současné době v souladu s koncepcí další práce tři oddělení — oddělení vědeckého ateismu, oddělení sociologických výzkumů společenského vědomí, oddělení psychologie a informační středisko. V zájmu kvalitní informovanosti pracovníků v oblasti *sociologie* uvádíme bližší charakteristiku sociologických výzkumných úkolů ústavu i práce oddělení sociologických výzkumů.

V této pětiletce řeší sociologická část pracoviště dílčí úkol SPZV VIII-6-7/1 *Proces sekularizace obyvatelstva ČSSR se zvláštním zřetelem k formování ateistického vědomí školní a studující mládeže* (odpovědný řešitel PhDr. Stanislav Hubík, CSc., dříve doc. RSDr. František Křenek, CSc.), který je součástí hlavního úkolu VIII-6-7 *Vědecký ateismus a překonávání náboženství v podmínkách vyspělého socialismu* (koordinátor PhDr. Ivan Hodovský, CSc., ředitel ústavu). Jelikož je úkol fakticky dokončen, orientují se pracovníci oddělení sociologických výzkumů postupně na nový program rámcově vytyčený novou koncepcí pracoviště.

Oddělení sociologických výzkumů ovšem není jen empirickým pracovištěm — zabývá se jak empiricky orientovanou výzkumnou činností (zde třeba uvést alespoň již realizovaný výzkum *Světonázorová a hodnotová orientace obyvatelstva ČSSR staršího 15 let ve vztahu k náboženství a ateismu*, který byl v uplynulém období uskutečněn ve spolupráci s Ústavem pro výzkum veřejného mínění při FSÚ v Praze), tak teoretickou analýzou (některé výsledky této práce shrnuje bibliografie uvedená ve Filozofickém časopise 1982, č. 4, zejména s. 680). V současné době připravuje pracoviště opakování výzkumu světonázorové orientace obyvatelstva ČSSR, jehož výsledky by měly být konfrontovány se závěry výzkumu minulého a s dalšími empirickými daty. Oddělení sociologických výzkumů Ústavu pro výzkum společenského vědomí a vědeckého ateismu ČSAV spolupracuje s již vzpomenutým ÚVVM při FSÚ v Praze, s katedrou marxisticko-leninské sociologie UJEP v Brně, se sociologickým oddělením ÚVA SAV v Bratislavě a podílí se na výzkumné činnosti některých dalších týmů.

V nejbližších letech se bude těžiště teoretické i empirické výzkumné činnosti oddělení sociologických výzkumů (a ústavu vůbec) stále více přesouvat do oblasti zkoumání světonázorových (nejen náboženských nebo ateistických) dimenzí strukturních prvků a funkcí společenského vědomí.

Stanislav Hubík

Rozvoj člověka v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti

Ve dnech 3.—5. října 1983 se uskutečnilo v Harrachově v zařízení ÚV SSM sympozium na téma: *Rozvoj člověka v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti*. Na přípravě symposia a jeho zdárného průběhu se podílely tři sekce: sekce sociologie integrálního zkoumání člověka, sekce sociologie rodiny a sekce sociologie mládeže.

Zájem o tuto vysoce aktuální problematiku je zákonitým jevem. Již V. I. Lenin na počátku budování socialistické společnosti často zdůrazňoval úlohu člověka při uskutečňování revolučních přeměn společnosti, které zpětně ovlivňují jeho rozvoj.

Na XVI. sjezdu KSČ generální tajemník ÚV KSČ řekl, že „smyslem veškerého našeho výchovného úsilí je utvářet všestranně se rozvíjející osobnost člověka, formovat jeho myšlení a citění v duchu našich socialistických ideálů, morálních norem a životních hodnot, aby se v něm plně rozvinuly nejušlechtlejší rysy hospodáře a tvůrce nové společnosti“.

Při přípravě sympozia nám šlo o to, abychom problematiku rozvoje člověka v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti koncipovali nejen z aspektu teoreticko-metodologické roviny, ale abychom plně využili i poznatků z empirických výzkumů uskutečněných v minulých letech různými vědními obory.

Jedním z důležitých cílů jednání bylo zobecnit dosavadní poznatky o faktorech, které v současné etapě pomáhají formovat pozitivní vlastnosti člověka, podporující jeho výkonnost, ale i poukázat na to, co tento pozitivní proces zpomaluje nebo brzdí. Na tyto skutečnosti ve své podstatě různým způsobem reagovaly přednesené referáty a diskusní příspěvky z oboru sociologie, psychologie, sociální psychologie, pedagogiky, teorie řízení, práva, antropologie a dalších oborů.

Téma sympozia úzce souviselo s úkoly, které byly vetyčeny XVI. sjezdem KSČ, i s cíli a úkoly Československé sociologické společnosti při ČSAV.

Obsah jednání nejlépe reflektuje připravený sborník, který má čtyři kapitoly. V *první kapitole* jsou referáty, v nichž převažují filozoficko-sociologické přístupy ke zkoumání člověka v současné etapě. Je zde celkem 8 příspěvků, v nichž se analyzuje teoreticko-metodologický význam Marxovy koncepce podstaty člověka, otázky autority a autonomie v socialismu, problematika společenského vědomí a rozvoj člověka, vlivy kultury na formování člověka (autoři: R. Šíma, J. Filipec, J. Pešková, V. Čechák, Z. Čermáková, V. Struhovský, J. Suchý a J. Beinlová).

Ve druhé kapitole jsou analyzovány psychologicko-pedagogické problémy rozvoje osobnosti v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti (autoři J. Hlavsa, M. Kodým, J. Skalka, J. Wolf).

Obsahem *třetí kapitoly* jsou některé problémy přípravy a formování osobnosti řídicích pracovníků a budoucích odborníků (autoři: A. Hírner, V. Pilíšek, R. Franěk, M. Horalíková a M. Kratochvílová).

Ve čtvrté kapitole jsou referáty, které analyzují převážně vliv rodiny na rozvoj a utváření mladého člověka v socialistické společnosti i vlivy některých negativních jevů. Kromě toho jsou zde rozebírány sociální kontexty formování osobnosti mladého člověka i vlivy etnicky diferencovaného jihočeského prostředí na člověka (autoři: M. Mrkosová, J. Zapletal, J. Prokopec, D. Holda, V. Skalský, R. Bednařík, H. Nováková a E. Davidová, A. Kunstová (1)).

Na sympoziu odezněly referáty různé teoreticko-metodologické úrovně, právě tak jako referáty empirické a praktické povahy, které zobecňovaly zkušenosti z oblasti formování člověka v různých sférách společenské praxe. Vcelku převažovaly informace a poznatky gnozeologicky hodnotné. Sympozium se stalo místem hledání společného jazyka pro všechny účastníky. To přirozeně nebývá lehké a nelze toho dosáhnout jednou akcí. Toho jsme si plně vědomi. Právě proto byl vznesen opakovaný požadavek, aby se takovéto akce konaly častěji. Tento požadavek současně představuje ocenění sympozia. Nejlépe to vyjádřila prof. dr. M. Šolcová, DrSc., která symposium pozdravila za předsednictvo *Československé sociologické společnosti* ČSAV. Zdůraznila, že *Společnost* považuje za potřebné konání takových akcí, které koncentrují pozornost teoretiků a vědců z různých vědních oborů na tak důležité téma, jakým je rozvoj člověka. Naše společnost, zdůraznila dále, dělá vše pro to, aby vytvářela optimální podmínky pro všestranný a harmonický rozvoj osobnosti. To je úkol trvalý, i když náročný a složitý. A Československá sociologická společnost se musí na něm přiměřeně podílet.

Sympozia se zúčastnilo více než 60 lidí z vědeckých ústavů ČSAV a vysokých škol, z resortních výzkumných ústavů a osvětových zařízení, ale i z podniků (podnikoví sociologové, psychologové). Bylo předneseno celkem 24 referátů.

Vysoce si vážíme toho, že na sympoziu vystoupili čelní představitelé našich vědeckých společností a vědních oborů: předseda Filozofické společnosti při SAV prof. dr. R. Šíma, DrSc., předseda Pedagogické společnosti při ČSAV prof. dr. J. Skalka, DrSc., a předseda Psychologické společnosti při ČSAV doc. dr. M. Kodým, CSc. (jeho referát přednesl J. Hlavsa).

Přítomnost těchto osobností na sympoziu je výrazem činnorodé spolupráce vědeckých společností ČSAV. Tato spolupráce se již rozvíjí v konkrétní rovině, a to při řešení problému rozvoje člověka v etapě budování rozvinuté socialistické společnosti.

Na jednání se aktivně podíleli pracovníci z oboru filozofie, sociologie, psychologie, sociální psychologie, teorie řízení, práva a antropologie. Sympozium se tak stalo i důležitým místem osobního setkání a navázání hlubších kontaktů mezi pracovníky různých oborů.

Potvrdilo se, že jen tvůrčí uplatnění marxisticko-leninské teorie, její studium a její zvládnutí tvoří vědecké východisko zkoumání člověka. Ukázalo se, že pro hlubší dorozumění a hledání společného jazyka je nezbytné zvládnout a osvojit si základní pojmy vztahující se k problematice člověka, jak je koncipovali klasikové marxismu-leninismu. Mezi nejfrekventovanější pojmy patří přirozené pojmy individuum, osobnost, člověk, člověk jako sociální bytost, problém podstaty člověka, vztah sociálního a biologického, a to jak v procesu antropogeneze, tak i v následujících stádiích vývoje člověka. Když marxismus zdůrazňuje sociální podstatu „lidské přirozenosti“, vůbec tím nepopírá význam biologického faktoru, přirodné antropologických rysů člověka. Je známo, že zakladatelé marxismu-leninismu odmítali čistě biologický výklad rodové podstaty člověka a oprávněně zdůrazňovali, že rozhodující vliv na podstatu a vývoj člověka měl a nadále má právě sociální faktor. Biologický původ prodělal značnou modifikaci pod vlivem sociální činnosti a nejinak tomu bude i v budoucnosti. Nejde tedy jen o vzájemnou souvislost a podmíněnost sociálního a biologického, ale o primát sociálního. Toto hledisko je důležité pro pochopení rozvoje člověka, pro pochopení významu sociální činnosti na utváření jeho rysů. Naším úkolem je odkrývat mechanismy utváření těchto rysů v konkrétní etapě budování rozvinuté socialistické společnosti, ale současně ukazovat na reálné problémy, rozpory a nedostatky.

Psát o takovém náročném setkání není lehkou záležitostí už proto, že nelze postihnout vše, o čem pojednávaly jednotlivé referáty a zejména diskuse u kulatého stolu. Předsedové všech tří sekcí se shodli v názoru, že symposium splnilo vytčené cíle: přispět k objasnění aktuální problematiky člověka, přinést podněty k prohlubování teoreticko-metodologických přístupů i náměty pro vědecko-výzkumnou činnost a pedagogickou praxi v oblasti komunistické výchovy.

Alexander Fazik

Příspěvek k rozvoji teorie veřejného mínění

Problematika přesnějšího aktuálního poznání společenské reality nabývá stále více na významu. Hovoří pro to jak vnitrosociální požadavky řízení sociálních procesů, tak i mezinárodně politické okolnosti. Zejména v období stále intenzivnějšího ideologického boje, nevybíravých metod ideologické diverze proti socialistickým státům je nezbytné znát mínění občanů, včas a kvalifikovaně na jeho některé projevy reagovat, prostřednictvím ideového ovlivňování a lepší organizací sociální reality jej formovat.

Významné postavení v tomto procesu má marxistická sociologie, v jejímž rámci plní důležitou poznávací úlohu výzkum veřejného mínění. O objektivní nutnosti dalšího řešení problematiky nás přesvědčuje i stále větší frekvence materiálů zabývajících se veřejným míněním ve společenskovědní časopisecké produkci. Zejména červnové plenum ÚV KSSS důrazně upozornilo na naléhavost potřeby empirických výzkumů i rozvoje teorie veřejného mínění. Obdobné požadavky na sociologickou frontu adresují i představitelé naší strany. Vedení sekce sociologie veřejného mínění Československé sociologické společnosti ČSAV si je vědomo nezbytnosti dále rozvíjet poznání složitého společenského jevu, jímž bezesporu veřejné mínění je. Proto také na letošní 28.—30. březen připravilo ve víceúčelovém zařízení Generální prokuratury v Kosově Hoře seminář na téma *teoretické problémy veřejného mínění*.

Sekce sociologie veřejného mínění ČSSS se za dobu své dvanáctileté činnosti zatím souhrnně nezabývala speciálními otázkami teorie veřejného mínění. Některé dílčí otázky byly sice prezentovány na seminářích sekce v předchozích letech, teprve nyní — v Kosově Hoře — však šlo o systematický interdisciplinární přístup k problematice. O společenské naléhavosti řešení základních teoretických problémů svědčí fakt, že se semináře účastnilo 42 sociologů z 18 vědeckovýzkumných a pedagogických pracovišť (Ústavu pro výzkum veřejného mínění při FSÚ, Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, Ústavu filozofie a sociologie SAV, katedry sociologie Vysoké školy politické ÚV KSČ v Praze, Výzkumného ústavu kriminologického při Generální prokuratuře, výzkumných pracovišť Československé televize Praha, Československého rozhlasu Praha, Československé televize Bratislava, vydavatelství Naše vojsko, fakulty žurnalistiky UK a jejího Ústavu teorie a praxe žurnalistiky, filozofické fakulty